

Költészet és önismeret

Jegyzetek Csorba Győző válogatott verseihez

1.

A költészet léte valaha természetes volt, mint az égbolté vagy a madaraké; az ember verssel élt, népdallal vagy Goethe, Byron és Petőfi műveivel. Manapság aztán kérdésessé vált a költészet léte is, mint annyi másé; és újra meg újra felhangzik a kérdés: minek a vers, szükség van-e rá egyáltalán? Hiszen a szociológia és a lélektan hitelesebb képet ad az emberi élet természetéről és társadalmi szövevényeiről; a filozófia módszeresebben gondolkodik, a napi sajtó hatékonyabban politizál. Mintha a tudós, a politikus és az újságíró jobban végezné el azokat a feladatokat, melyekre valaha senki más, csak a költő vállalkozott. Sokan felesleges fényűzésnek is tekintik a költészetet, álmodozónak a költőt. Mindannyian ismerjük a könnyen szerzett konzumműveltségnek azokat az öntelt képviselőit, akiket untat vagy idegesít a vers, s akik a társadalom atavisztikus szokásának vagy luxusának tartják, hogy a világ megtűri a költészetet.

A modern világ bonyolult kulturális munkamegosztása, információs csatornáinak változatos bősége látszólag csökkentette a költészet esélyeit. A valóságban azonban visszaadta ősi hivatását és rangját, egy olyan küldetést rehabilitált, amely szinte feledésbe merült az idők során. A verset a filozófiák, a szaktudományok, a napisajtó információs kínálata sorra megfosztotta kommunikatív feladatainak jelentős részétől; e veszteség mégis nyereség lehet. A költészet ugyanis, így kifosztottan és látszólag megbízatás nélkül, valami lényegesebbhez találhat vissza. Nem kell pedagógiai, didaktikai és epikai megbízatásokat vállalnia. Visszatalálhat a líra legősibb feladatához, ahhoz az állapothoz, midőn még *mindent* jelentett, de *semmit* sem akart elmesélni, bizonyítani, kifejezni. Midőn a vers – a varázslat, a ráolvasás, a himnusz – az ember sorsának végső értelmét, helyzetének meghatározó törvényeit és alakzatait fejezte ki. Midőn a költészet nem *egy* volt a kifejezés lehetőségei közül, hanem maga volt a kifejezés: a tagolt beszédben megnyilatkozó emberi aktivitás. És persze ebből az aktivitásból – a sorsértelmezésből, az emberi létezés egyéni és közösségi törvényeinek kutatásából – lett filozófia, pedagógia és politika. Ezért mondhatta Robert Musil, aki nemcsak modern regényírónak volt kitűnő, hanem modern gondolkodónak is: „nem a világ létesítményeinek szerkezete, hanem a világ szerkezete jelöli ki a költő feladatát.”

Csorba Győző is azokhoz a költőkhöz tartozik, akik felismerték a versnek ezt az ősi és korszerű küldetését, s akik be tudják tölteni azt a hivatást, amit e felismerés szabott. Szükséges emberi és társadalmi feladatnak tudja a költészetet, s józanul értékeli a költészet helyzetét. Két csapdát is elkerül. Nem tekinti vátesznek a költőt, vezérnek, akinek történelemcsináló küldetése van, és aki önmagában látja megtestesülni a kultúra értelmét. De nem tartozik a „líra defetistái” közé sem, akik pusztán játéknak tudják a verset, és szegénylős bizonytalansággal mérik fel azt a helyet, ami a társadalmi munkamegosztás terepén jutott nekik. Csorba hasznos munkának, szükséges mesterségnek tekinti a fogalmazást, az emberiség humanizálásában, a nyers ösztönök domesztikálásában, a technikai civilizáció emberhez formálásában látja a vers értelmét. Egyik nyilatkozatában így beszél: „a költészet hasznos, és nemcsak érdemes művelni, hanem kell is. A költészetnek mindig igen fontos feladata volt – persze más művészetekkel együtt – a tárgyi világ humanizálása, vagyis az emberhez

alakítása, illetve az ember alakítása hozzá. Itt van például a kilépés az ürbe, a Holdra szállás. Az emberiség mindezt inkább még csak tudja, csak értesült róla, de aligha építette magába. A művészetek, köztük a költészet képes érzelmileg is tulajdonába adni. Vagy említhetném a sokat emlegetett elidegenedés problémáját. A költészet nélkül lehetetlen sikerrel küzdeni ellene."

E néhány mondat a mesterség etikáját fogalmazza meg. Csorba tudja, hogy a költészet olyan *magányos* erőfeszítés, aminek *közhasznú* eredménye van. A költőnek magányban, műhelyének „belső” körében élve kell alkotnia, a vers azonban nem maradhat meg ezen a belső körön: mások felé sugározza a felismeréseket, az eszményeket. A magányos alkotás eme közhasznú hivatását hirdeti szép verse, a *Faültető*:

*Az örök folyamatba, az élni akaró
élet folyamatába iktatódva,
mint eleven csatornán a célba áradó
víz, ömlik rajta át a lét, hogy folytatódva
örizze ismerős világunk legnagyobb
kincsét, míg ő magát fenéig üresíti,
s vállalva, dísztelen cseléd-szolgálatot
a győztes ívet a jövő felé feszíti.*

*Egyébhez nincs köze. Az élet megy tovább.
Nélküle vagy vele? Ugyan ki bánja!
A mű marad s hordozza majd nyomát,
virágzóbban, mint emlékét hiánya.*

Ezt a verset akár „ars-poeticá”-nak is tekinthetjük. A költő benne sűríti érzékeltes jelleképbe azt az etikát és hivatástudatot, amely a művészet egyik alapvető tulajdonságából – a magányos alkotás kollektív értelméből – következik.

Csorba jól tudja ugyanis, hogy a zárt, műhely, az önvizsgálatra berendezkedő szellemi koncentráció még korántsem jelent elzárkózást; nem jelenti azt – amivel vádolni szokták –, hogy a művész elszigeteli magát a közösség igényeitől és mozgalmaitól. Ellenkezőleg, a költő töprengései, magányos kutatásai valójában a tágabb közösség szolgálatába állíthatók; s általában éppen az alkotók maguk kívánják ezt a termékeny, habár feltűnés nélküli és magányos szolgálatot. A meditációt, ha valóban átélte és őszinte, ha valóban igazságok felismerésére törekedik, ha új gondolatokat ad, közérdekű tevékenységnek kell mondanunk. Külön-külön minden ember találynak érzi azt a sorsot, melyet be kell töltenie, találynak érzi önmagát, a szerelmet, a halált; s várja a választ vagy azt legalább, hogy homályos sejtelmeit tiszta kérdésekben fogalmazza meg valaki. Ha a költő képes megismerni önmagát, ha át tudja világítani saját sorsának és lelkének ismeretlen mélységeit, ha választ képes adni saját szorongató kérdéseire, másoknak is segített valamiben. Akkor is, ha tekintetét túl se emeli saját létezése szűkre szabott határain (ami különben Csorba esetében nincs is így, hiszen verseinek van egy extenzív, a világ jelenségeivel számot vető rétege is!). „Az ember – írta a fiatal Németh László – egy módon használhat a világnak, ha rendbe-jön önmagával.” Weöres Sándor pedig éppen Csorba Győző költészetének elemzése során állapította meg az önvizsgálat és önismeret költészetének közhasznú érdemeit. „Az önismeret – írta – sosem volt olyan sürgős, mint most, amikor az emberiséget saját elszabadult szenvedélyei egyre nagyobb csapásokkal sújtják; szükséges, hogy az ember a szenzuális rétegei, külső-énje alól felszínre hozza ismeretlen mélyvilágát, igazi önmagát” (Válasz 1947.)

Ennek az önismeretnek a költője Csorba Győző. S az önvizsgálat évtizedekre kiható feladatköre határozta meg életrendjét, költői műhelyét, azt az életformát, amely nem az irodalmi élet nyilvánosságán, indulatos küzdőterein valósul meg, hanem az elvonultságban, a magányos alkotó munka – de nem magányos élet! – küzdelmei kö-

zött. Az önvizsgálatnak ugyanis a magány a terepe. Csorba kezdettől fogva tudja ezt, ezért választotta a magányos alkotás aszkézisét. Már idézett nyilatkozatában így világítja meg önvizsgálat és magányos alkotás összefüggéseit: „Azt hiszem, hogy aki a nagy élmények jelentkezését, az élet nagy dolgaival való találkozások pillanatait a külső mozgalmassággal kapcsolja egybe, az téved. Éppen az eseménytelenség, a csönd, a környezet nyugalma a legalkalmasabb állapot arra, hogy az emberre rátörjenek a ritka rémek, de hogy meghallja a kivételes jó hírmondók szavát is. A külső izgalmtól, kalandoktól mentes, tehát egyúttal azok védelme nélkül is élő meztelen lélek sokkalta inkább ki van szolgáltatva a végső kiméietlenségnek. Bár a tiszta örömök is inkább az övéi. Bizonyára könnyebb annak, aki napjai és órái mozgalmassága, szüntelen forgandósága miatt nem tud befelé hallgatni. Én azt hiszem, túlon túl sokat is lázadok. Csakhogy a lázadásaim belül s többnyire magam ellen történnek.”

Magányban él tehát, de ezt a magányt szüntelen önvizsgálat, kutatás, gondolkodás tölti ki; vagyis a költészet ad tartalmat neki. A költészet, amely Csorbánál ugyanúgy, mint a legnagyobbaknál „metafizikai aktivitás”, lázadás a lét korlátai ellen, a minden elmondásának, egy emberi helyzet, közérzet és lelkiállapot kifejezésének eszköze. A költészetnek – miként a legősibb korban, s miként korunk modern költőinél – az ő műhelyében is ontológiai szerep jutott. A személyiség önismeretét, a külső világgal épült kapcsolatainak hálózatát, az ember helyzetérzékelését és öntudatát foglalja a nyelvi kifejezés alakzataiba. Ezért lehet Csorba számára a költészet és az élet szinonim fogalom, noha ezt a szinonimiát korántsem úgy használja, mint a szimbolisták vagy a romantikusok. Nem az életet akarja költészetté varázsolni, hanem a költészetben találja meg az életet; a teljes életet, a méltó emberi sorsot, amelynek közegében előre juthat, önmagát, saját személyiségét teremtheti meg. *Ocsúdó évek* című lírai önéletrajzában arról beszél, hogy már eszmélkedésének kezdetén is a költészetben lelte fel a teljes életet:

*A vers, az ének! Gyönyörű világ,
világ világa! Alakult már bennem,
alig ocsúdtam. Vár és barikád
a nyers valóság ellen s vele szemben.
Védő s támadó tegyver, front és térszek:
bújásra, harcra egyaránt való,
kápráztató, szellő-szelid ígézet,
ígézetes, szelid kápráztató,
élet-főlösleg, nékem szinte élet,
csak addig éljek, amíg él az ének.*

Ezt a korai felismerést avatta élettervévé, sorsának törvényévé. És ezt a törvényt szolgálja ma is, szolgálta mindig három és fél évtizedes költői pályája során.

2.

Csorba Győző költészete kezdettől fogva egy filozófiai dráma középpontjába helyezkedett. Az emberi létezés korlátait érezte meg, az ember ontológiai helyzetén töprengett, a pusztulással szállt vitába. Az élet esetlegessége és korlátozottsága ellenére kialakítandó méltó emberi sors esélyein gondolkodott. Költészete éppen ezért lett drámái: az ember metafizikai konfliktusait szólaltatta meg; a pusztulás és a megmaradás, a vergődés és az alkotás fogalmait avatta e dráma propagandistáivá. Vívódásra, nem egyszer tragikus összeütközésekre vállalkozott. Naponta élt át olyan élményeket, amelyekkel más ember legfeljebb a pusztulás közvetlen közelében találkozik. De mint-hogy vállalta a tragédiát, s nem rejtőzött el az emberi létezés kérlelhetetlen tényei elől, el tudott jutni a katharizishoz is. Meg tudott fogódzni az életben, legyen az bármennyire is korlátozott; ki tudta alakítani az emberség és az alkotó munka eszmé-

nyeit. S filozófiájának drámai konfliktusait, eszmélet és valóság összeütközéseit, a megszerzett katharizist öntörvényű és szuggesztív lírában fejezte ki. Küzdelmeiből, melyeket a személyiség benső övezeteiben vívott, közhasznú eredményeket tudott építeni.

Már első verseiben az imént körvonalazott dráma feszül. Második kötetében – *A híd panasza* –, melyben saját, el nem téveszthető költői hangjára talált, már az emberi lét képtelen korlátozottságáról, a „pusztulás botrányáról” panaszkodik. *Szó-lalj meg bennem!* és *Csendes lázadás* című verseiben a régi protestáns költők Istennel perlekedő hangján sürget bizonyosságot: „Szorongok, mint vihar előtt a föld: / lapulok, bújok, pislogok csended szemébe – ... Szó-lalj meg bennem, régen-hallga-tó! / mozgass meg, légy szél, szél, ami voltál is egyszer, / törődjél velem, Istenem! / mindegy: veréssel vagy simogatással, / csak érzem, hogy van hozzám köződ.” Bizonyosság azonban nem érkezik, a reménységnek megváltatlanul kell elporladnia. Isten hallgat, és a fiatal pécsi költőben ugyanúgy filozófiai kérdéseket ébreszt ez a hallgatás, mint a modern irodalom és művészet oly sok képviselőjében, Camus-tól Ingmar Bergmanig. Csorba kétségbeesve tekint szét a létezésnek azon a körén, amely számára – az ember számára – adatott, s megrétenve inkább a nemlét csendjébe kívánczik:

... rontó vihar támadt és felibe szakított újra,
esetlen csonkjaim most megint az éjbe szúrnak;
bolond játéka, én, egy önkényes, nagy úrnak;
gyarló testem hibáit méltatlan tél hidege fújja.

Jobb volna a homályos folyóba rogyini mindenestül,
mintsem az ürbe lógni és okatlan remélni,
jobb volna a puha iszapba halni tért,
hogy fodorzódás nélkül folyjék rajtam a víz keresztül.

A fenyegetések – a szenvedés, az öregség, a megaláztatás, a pusztulás – közül a halál a legfélelmetesebb, s Csorba is mindegyre övele találkozik. A történelem, az éppen körülötte zajló második világháború és saját halottainak semmibe tűnő hosszú sora korán megismertetik vele az emberi létezés tökéletlenségét, esetleges és törékeny természetét. Hélinant-t fordítja, a haláltáncok középkori francia énekesét, s az ő lírá-jában is sorra jelennek meg a siratók, a halálfélelem és a szorongás vallomásai: „Jus-son eszedbe: meg kell halnod, / boldog sötétbe hullanod, / egész-magaddal hullj és halj ott / mint példás-szép halott, / ne összevissza-feledés / kényére bíz a sorsodat, / rejtőzz el, légy merész!” – hangzik indulásnak jellegzetes szólama a *Tanács* sorai-ban. És minthogy az imént fogalmazott figyelmeztetésre naponta kell gondolnia, hi-szen közérzetének pontos képét írta benne le, úgy érzi, sorsa szünet nélküli hanyatlás, átmeneti állapot két semmi között. „Én már a földnél is mélyebbre hulltam, / nyirok s penész ölelget; / nem csillagokat üldözök, – / kis emberi türelmet” – olvassuk *Aki sok szépet* című versének szorongó-lemondó szavait.

Más költő számára – Csorba nemzedéktársaira: Weöres Sándorra, Jékely Zol-tánra, Takáts Gyulára gondolok – menedéket adott vagy filozófiát sugallt a termé-szet, a teremtet világ boldog ritmusa, a pusztulást követő örök újjászületés. Csorbát – pedig „pannon” költőnek szokták mondani! – ez sem nyugtatta meg. Más talán idillt látott a tájban és védelmet keresett a filozófiai töprengés vagy a társadalmi va-júdás gyötrő kihívása elől. Ő a tájban is a pusztulás vérnyomait, a semmire szánt élet tűnékenységének borzasztó jeleit fedezi fel; nem az újjászületést látja és nem a harmóniát, hanem a mindent betemető megsemmisülést. „A Pihenő fehér terméskövei véresek, / sehol a lány-kacaj, szörnyeteg óra érik. / Az út végén az éj torlaszait építi már, / a kavicsokból is iszonyat ri és borzadály” – szól a *Flóra-pihenő*, amelyben elég nehéz lenne felfedezni a dunántúli természet-élmény bukolikus idilljét. Inkább Leopardi kozmikus iszonyára, a kései Vörösmarty gyötrő látomásaira emlékeztet ez a hang. De a természet rotációja éppígy az iszonyat forrása lesz. „Lám, mivé lett a

tavaszi virágzás! / A terhes teljesség felé közelget. / Csirát sarjaszt a végső megalázás, / csontváz-sereg hódítja el a kertet. / S ez így megy minden évben rendületlen: / tavasz, nyár ős, tél és megint előlről. / Ki látja ezt és olvas a jelekben, / csoda, hogy bírja, hogy bele nem örül" – a Nyár szavai szerint így keltenek szorongást a változó évszakok. S ugyanígy válik e szorongás forrásává a másokat felszabadító utazás, amely különben Csorbát is kilendíti a magányos töprengés bűvös köréből; ám nem annyira, hogy meg tudna feledkezni filozófiájának szorongató törvényeiről. „Közelebb itt se vagy az éghez, / közelebb itt se vagy a földhöz, / magányod itt se lett nagyobb, / de elviselhetőbb se. / Retegsz, hogy semmit el ne tévessz, / komor hévvel gyűjtöd a szépet. / Akár egy unott hivatalt, / végzed naponta dolgod" – írja Itáliában kedvetlenül (Agrigento).

A világ – a természet, a táj és a kozmosz – tehát ugyanúgy egyfajta filozófiai közérzet táplálója és kifejezője lesz, mint a magányos lét, a „befelé élés” köznapjai. Minden a pusztulásról beszél, a természet feldúlt csatamező, amely jelképes erejű díszletként veszi körül az emberi tragédiát:

*Nyúlt-ívű csóva pántja leng a szótalan csúcsok között,
a völgyek nyirkos útjait borzongás kergeti,
kiáltás éled, száll a hang: nincs, aki sorsát mentheti:
a mell szorongó tészke vad sárkány-fiaktól sír, nyüzsög.*

*Érdes kővek csattognak és sikoltanak reménytelen,
nem nő a zúgás, nem lohad, csak forr kegyetlenül.
A hold derengő fénye, mint a víz, a töprengőre dül,
szelid csónakként ring odébb a megfárasztott értelem.*

*Nyitott tenyérre fekszik és megcsillan a kemény közöny,
halott mocsár-szag hőmpölyög a roncs mező felett,
sudárló nyárták töre szúr a légbe: ó, nincs enyhület!
s a szél egy ág hegyére ül, tollászkodik szégyenkezően.*

...

*A hajnal éledő jelén dühödt bikák tipornak át,
rikoltás fúr az ég felé, a táj tűzvészt nevel,
király-sasok keringenek az áramlás erőivel,
a tolluk lángoló vörös, karmuk galamb husába vág.*

*Kicsendülő ének bolyong a réteken, fodorozva hull
a fűre, csapzott sír-helyét hullám-vonal diszít,
száll a fény, árad-terül, az üldözőket üldözi,
bőségre homlokukra ég reszketve, mozdulatlanul*

– hangzik Csorba egyik legszebb verse: a romantikusok vizionárius pesszimizmusát idéző Szabadulás.

Az élet unt teherre válik így, a létezés pedig börtönné, amely egyre fojtogatóbb falakkal övezi a kiszolgáltatott és magányos embert. Ebben a börtönben nincs esélye a cselekvésnek, a szabadulás amúgyis reménytelen, egy marad: a meditáció. Csorba költészete is ezt választja, s így kerül kapcsolatba a keleti filozófiák elmélkedést, önvizsgálatot és megigazulást hirdető tanításaival (akárcsak előtte Szabó Lőrinc vagy mellette Weöres Sándor). „Gáncsvető követ gurít az út elébe, / rácsot ejt a dárda-fényű ég fölébe, / jobb, ha bölcsen meg se mozdulok – / csak magamba nézek, és szemem bogozza: / merre jár a vágy, ha néha visszahozza, / merre nem szorul köré hurok” – ír életbölcseletet a *Fogyó világban*. Az Októberben pedig szinte a Tao-te Kinget követve jelöli meg az ember korlátozott lehetőségeit: „Az egyetlen tudomány

a világon: / tudni, hogy keskeny az út, / kicsiny a kapu, s aki meg se moccan, / az a legmesszebbre jut. / Akinek a keskeny út se kell már / és a kicsiny kapu se kell, / csak hanyatt fekszik heverőjén, / olykor kérdez, de sohase felel." –

Régi igazság, hogy a kiábrándulás csak egy bizonyos határig juttat, a végső vere-ségtől megóvja az embert a lélek önvédő rendszere. Vörösmarty is mindig vissza-fordult azon az úton, melyen a pesszimizmus hajtotta előre, mélyebbre, s a mindennel dacoló élet üzenetét fogalmazta meg újra és újra a kétségbeesés poklaiban. Élet és filozófia egymás ellenjátékosai, s amit a töprengő én megfogalmaz, az még nem rontja le az élet érveit. Csorba költészetében is diadalmaskodnia kell a vállalkozókedvnek, az élet igenlésének, annyi szorongató belső vita, annyi kínzó felismerés után. A *Ta-vasz* ezt az „igent” hirdeti: „sajgón hasít belém / az annyiszor feledt és annyiszor / kicsinylett és most tündökölvé újra / föltámadó igazság: élni, élni, / hogy élni kell s nem töprenkedni rajta!” Vagyis a létezés problematikáját – mint annyiszor a husza-dik századi gondolkodás történetében – önála is felváltják az élet kérdései. És ez az új kérdésfeltevés vállalkozókedvet, bizalmat, reményt hoz, talán derűt is, legalábbis némi nyugalmat a halálversek után. „Csak kezdeni kéne s folytatni serényen, / rend-jén befejezni a félbemaradottat, / hogy férfi lehetnék: a régi kisértőt / kijátszani végre örök magamból” – hangzik a vállalkozókedv híradása (*Kijátszani végre*); s utána az otthontalálásé, a *Biztató*:

*Hát ha nincs kivétel, mért félsz? –
Nem könnyekért, örömekért élsz.
A lélek magánya ha nő is,
a test lassan megtérszkelődik,
s a hajló iv hízó homálya
a zárt kart és combot kitárja.
Amint megérted egyre jobban,
hogy mankód s nem marsallbotod van
s neked, nekünk, mindegyikünknek,
amint lényed mélyebbre süllyed
az érzékelhető anyagba:
úgy lelsz másokra és magadra;
úgy mozdul szádon, nől az ének
csöppjévé hangok tengerének,
s úgy hullsz majd – céljaid betöltve –
csirát rejtő magként a földbe.*

Így megerősödve azután ahhoz is hozzáláthat, hogy megkeresse most már nem-csak az élet lehetőségét, hanem értelmét is. Hogy ismét számot vessen a pusztulással, és megpróbáljon győzni felette. Hogy tiltakozzon, s hogy új terepet keressen az élet, a megmaradás lehetőségeinek. „Kétségtelenül – írja már idézett nyilatkozatában – sokat foglalkozom a halál problémájával, de nem azért, mert vonzódom hozzá, mert jól érzem magam a halálgondolat társaságában, mert az élet hiábavalóságát akarom igazolni. Éppen ellenkezőleg: az élet legszörnyűbb velejárójának tartom a halált. Nem tudom elfogadni, végtelenül megalázónak, emberhez méltatlannak vélem, s szüntele-nül kerülgetem, összecsapok vele, le akarom leplezni, megnevezni, hogy valamiképpen fölébe kerekedjem.” E küzdelemnek kétféle harcmodora van Csorba verseiben: egy ontológiai és egy lélektani. Az ontológiai „harcmodor” a létezés dialektikus egysé-gében és egy személytelen létezés lehetőségében keres menedéket a pusztulás fenye-gései elől. A világmindenség tágasabb dialektikája az, amihez Csorba fellebbezni tud:

*Így szabálytalanul szabályos.
A kis káosz nagy geometria.
Görbe ágak közt görbe szél,
örvény a lélek mélyein,*

*alvás, evés, szeretkezés,
henyélés, munka: ködgomoly,
nyúló, forgó, magába botló,
hunyaszkodó, erőszakos,
földön fekvő, ágaskodó,
s mind együtt: ritmus, rend, zene.*

– kutatja fel a diszharmóniák mögött rejlő zenét, az ellentmondásokban munkálkodó titkosabb rendet (*Ritmus, rend, zene*).

E vers olyan világról beszél, amely a dialektikában valósítja meg az öntörvényű harmóniát, amely végső soron önmagában hordozza értelmét és célját, s az ember legfeljebb megismerésére törhet, de törvényeit el kell fogadnia. Ez az utóbbi mozzanat jelöli meg a lélektani „harcmodor” feladatait: nem panaszkodni kell, hanem meg kell nevezni a szorongásokat, a gondokat. S a fogalmazás, mint egyféle pszichoterápia, oldja fel majd az ember belső zavarát, rémületét. Erről a pszichológiai gyógyomódról vall az *Ars poetica*:

*Kimondani kimondani –
Ismerni kell a rejtezőket
A köddel együtt eltűnnek a rémek*

*Miért örülnek szörnyeimnek?
Minek botránkoznak meg értük?
A saját szörnyeikre néznek*

*A pokol korhoz kötött Újra újra
alá kell szállni ellene*

Fekete szavak szárnyán kél a nap.

Valóban „ars poetica” érvényű sorok ezek: bennük ölt alakot Csorba költészet-tana; az a terv, az a gondolat, amely a költészetet az ember önvédő rendszerében helyezi el, s neki szánja a szorongások leküzdésének egyre fontosabb feladatát.

3.

Az eszmélet filozófiai küzdelmei, a szorongások ellen folytatott intellektuális harcmodor teremti meg Csorba költészetének belső törvényeit és jelöli ki stílustörténeti helyét. Ez a hely – mint ismeretes – a „harmadik nemzedék” sorában van, Weöres Sándor, Jékely Zoltán, Takáts Gyula, Rónay György, Képes Géza és Hajnal Anna társaságában. „Az individualizmustól eltávolodva – írja Rába György a »harmadik generáció« költőiről – művészi fejlődésük általános tüneteként az én-líra költészettanával szemben kialakítanak egy filozófiai igényű szintézis-verstípust, mely lírai indulatot és epikus szemléletet egyesít.” Vagyis „hidegebbek”, mint az előttük járók, szenvedélyeiket lejjebb csavarták, a gondolkodásnak, a töprengésnek s éppen ezért a filozófiai ihletnek adnak inkább szerepet a versalakító erők közül. Csorba költészete is ilyen, de ő társainál még jobban eltávolodott a líra korábbi eszményeitől. Verseinek – a képalkotás olykori romantikus színezettsége ellenére – van valami „parnasszista” jellege: zárt szerkezeteket alkot, a végsőig feszíti a kompozíciót, „érméket” mintáz lelkiállapotaiból és felismeréseiből, mint a Parnasse művészei. Első kötete, a *Mozdulatlanság* szinte módszeres leszámolás a lírai impresszionizmus és a hagyományos én-költészet eszményeivel. Kristályos képei, jéggé dermedt kompozícióinak kohéziós fegyelve egy új költői ideál jelentkezését sejtetik.

Ennek az ideálnak a követésében talán ő jutott legközelebb az „Újhold” költőinek – Pilinszky János, Nemes Nagy Ágnes, Rába György – versépitéséhez és kom-

pozíciós eljárásaihoz. Vagyis ahhoz a poétikához, amely a szerkezetek zártága, „embéma”-szerűsége révén akarja megnevezni a lélekben rejtező-mozgó titokzatos jelenségeket, s a fegyelem kristályrendjeivel kíván erőt venni a költőt övező világ káoszán. A kifejezendő érzés komplexitása, belső dialektikája és a kifejezés letisztult belső rendje, arányos szervezettsége a legszorosabban összefügg ennek a generációnak – ahogy mondani szokták: a „negyedik” nemzedéknek – a munkáiban. Az ő poétikájuk, lírai-ideáljuk felé lépett Csorba Győző költészete is. Ha az „Újhold” formateremtő vállalkozásairól beszélünk tehát, tudnunk kell, hogy ebben az eredményben része van Csorba műhelyének, kísérleteinek és teljesítményeinek is. Eredményei ma már beépültek a magyar költészetbe, az utolsó három évtized lírájában nélkülözhetetlen szerepe és kitüntetett helye van. A válogatott versek kötete – *A lélek évszakai* című gyűjtemény – is ezt a szerepet igazolta, ezt a helyet mérte fel.

